

НАПИСАННЯ КУРСОВИХ РОБІТ ЗДОБУВАЧАМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ СПЕЦІАЛЬНОСТІ 081 «ПРАВО»

WRITING OF COURSE PAPERS BY STUDENTS OF HIGHER EDUCATION, SPECIALTY 081 «LAW»

У статті визначено основні етапи написання курсових робіт у закладах вищої освіти. Виокремлено, що курсова робота є певним завершеним етапом підготовки майбутнього юриста, що має виразний дослідницький характер.

Доведено, що науково-дослідна робота здобувачів вищої освіти – обов'язкова складова професійної підготовки майбутніх юристів. Обґрунтовано, що одним із шляхів формування загальних та фахових компетентностей майбутнього юриста є залучення здобувачів вищої освіти спеціальності 081 «Право» до науково-дослідної роботи в процесі написання курсових, бакалаврських та магістерських досліджень. Констатовано, що для написання та захисту курсових робіт необхідно дотримуватися політики академічної доброчесності.

Мета статті – охарактеризувати процес написання курсових робіт у вітчизняних закладах вищої освіти.

Висновки. 1. Науково-дослідна робота здобувачів вищої освіти – обов'язкова складова професійної підготовки майбутніх юристів. 2. Курсову роботу доцільно виконувати в такій послідовності: вибір теми; визначення об'єкта і предмета дослідження; визначення мети й завдань дослідження; пошук і відбір джерел та літератури з досліджуваної теми; складання попереднього змісту роботи; виклад теорії та методики; вивчення досвіду роботи; проведення експерименту (якщо необхідно); формулювання висновків і рекомендацій; написання вступу; оформлення списку використаних джерел і додатків. 3. У вступі курсової роботи обґрунтовується актуальність дослідження, що вивчається, його практична значущість; визначається об'єкт, предмет, мета й завдання дослідження; розглядаються методи, за допомогою яких воно проводилось; розкривається структура роботи, її основний зміст. 4. Процес написання курсової роботи поділяється на три основні етапи: підготовчий; етап роботи над змістом; завершальний етап. 5. Згідно з вимогами навчального плану написання курсових робіт є обов'язковим, їхнє невиконання вважається академічною заборгованістю.

Ключові слова: наукові дослідження, курсова робота, майбутні юристи здобувачі вищої освіти, викладачі, освітній процес.

The article defines the main stages of writing term papers in institutions of higher education. It is highlighted that the coursework is a certain completed stage of the training of the future lawyer, which has a distinct research character.

It has been proven that the research work of higher education graduates is a mandatory component of the professional training of future lawyers. It is substantiated that one of the ways of forming the general and professional competences of the future lawyer is to involve students

of higher education in the specialty 081 «Law» in research work in the process of writing course, bachelor's and master's studies. It has been established that the academic integrity policy must be adhered to in order to write and defend term papers.

The purpose of the article is to describe the process of writing term papers in domestic institutions of higher education.

Conclusions. 1. Research work of students of higher education is a mandatory component of the professional training of future lawyers. 2. It is advisable to carry out the course work in the following sequence: choosing a topic; definition of the object and subject of research; determination of the purpose and objectives of the research; search and selection of sources and literature on the researched topic; compilation of the preliminary content of the work; presentation of theory and methodology; study of work experience; conducting an experiment (if necessary); formulation of conclusions and recommendations; writing an introduction; design of the list of used sources and applications. 3. The introduction of the coursework substantiates the relevance of the research under study, its practical significance; the object, subject, purpose and tasks of the research are determined; the methods by which it was carried out are considered; the structure of the work, its main content is revealed. 4. The process of writing a term paper is divided into three main stages: preparatory; stage of work on content; the final stage. 5. According to the requirements of the curriculum, writing term papers is mandatory, their failure to do so is considered an academic debt.

Key words: scientific research, coursework, future lawyers, students of higher education, teachers, educational process.

Постановка проблеми у загальному вигляді. У контексті сучасних соціально-економічних умов вітчизняна університетська освіта має забезпечувати можливості для розвитку, саморозвитку та прояву власного творчого потенціалу кожного конкретного здобувача вищої освіти. Результати професійної творчості майбутніх юристів можуть бути представлені у вигляді нових ідей, закономірностей, законів, концепцій, принципів, правил, теорій. Проявом професійної творчості майбутнього юриста є науково-дослідна діяльність, спрямована на постійне розв'язання освітніх та правових задач. Науково-дослідна діяльність майбутніх юристів як певна система включає дві підсистеми: науково-пошукову (написання кваліфікаційних робіт); суб'єктивно-емоційну (юридичне обґрунтування). Саме тому можна стверджувати, що одним із шляхів формування загальних та фахових компетентностей майбутнього юриста є залучення здобувачів вищої освіти спеціальності 081 «Право» до науково-дослідної роботи в процесі написання курсових, бакалаврських та магістерських досліджень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Правовим підґрунтям написання кваліфікаційних досліджень вважаємо такі: Закон України «Про освіту» (2017), Закон України «Про вищу освіту»

(2014), Положення про організацію освітнього процесу у НУЧК імені Т.Г. Шевченка, Положення про академічну доброчесність здобувачів освіти в Національному університеті «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка (2019).

Різні аспекти науково-дослідної діяльності здобувачів вищої освіти висвітлювали вітчизняні вчені: Г. Артемчук (основи науково-дослідної діяльності); І. Зязюн, Н. Сидорчук (процес організації науково-дослідної роботи студентів педагогічних навчальних закладів); В. Сидоренко, Г. Дмитренко характеризували основи наукових досліджень; О. Грицан, Н. Кохан, В. Питльована обґрунтовували методичні вказівки щодо виконання, оформлення та захисту курсових робіт майбутніх юристів та ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Вважаємо недостатньо вивченими наукові розвідки щодо послідовності написання курсових досліджень зі спеціальності 081 «Право».

Мета статті – охарактеризувати процес написання курсових робіт у вітчизняних закладах вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. У Законі України «Про вищу освіту» (2014), стаття 1 визначено, що «вища освіта – сукупність систематизованих знань, умінь і практичних навичок, способів мислення,

професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, інших компетентностей, здобутих у закладі вищої освіти (науковій установі) у відповідній галузі знань за певною кваліфікацією на рівнях вищої освіти, що за складністю є вищими, ніж рівень повної загальної середньої освіти» (Про вищу освіту, 2014: ст. 1). Написання курсових робіт здобувачами вищої освіти спеціальності 081 «Право» є першим етапом наукових досліджень в процесі професійної підготовки майбутніх юристів. «Наукове дослідження – це цілеспрямоване вивчення об'єкта чи явища, в якому використовуються методи науки і яке, розкриваючи закономірності розвитку даного об'єкта (явища), формує нове знання про нього, пояснює закони його функціонування і вказує чи передбачає шляхи та форми використання одержаного знання в інтересах суспільства» (Сидорчук, 2001: 408).

Курсова робота є певним завершеним етапом підготовки майбутнього юриста, що має виразний дослідницький характер.

Для написання та захисту курсових робіт необхідно дотримуватися політики академічної доброчесності. Здобувачі вищої освіти різних спеціальностей керуються нормами «Положення про академічну доброчесність здобувачів освіти в Національному університеті «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка» (2019 р.; Інтернет-ресурс: <https://drive.google.com/file/d/1kpvtbTTnlgy2Tz29iNvgwlMe84tMAkRg/view>). У процесі навчання забороняються академічний плагіат, фабрикація та фальсифікація результатів, списування (при написанні контрольної роботи та складанні іспиту), хабарництво (Положення про академічну доброчесність, 2019).

Курсова робота – це самостійне навчально-наукове педагогічне дослідження здобувача вищої освіти першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, яке виконується з певної дисципліни (Артемчук, 2000).

Закон України «Про освіту» (2017) у статті 5 визначає, що «державна політика у сфері освіти формується і реалізується на основі наукових досліджень, міжнародних зобов'язань, вітчизняного та іноземного досвіду з урахуванням прогнозів, статистичних даних та індикаторів розвитку з метою задоволення потреб людини та суспільства» (Про освіту, 2017: ст. 5).

Згідно з Положенням про організацію навчального процесу у закладах

вищої освіти України курсова робота виконується з метою закріплення, поглиблення й узагальнення здобутих здобувачами вищої освіти за час навчання знань та застосування їх до комплексного вирішення конкретного фахового завдання.

О. Грицан, Н. Кохан, В. Питльована (2018) доводять, що «метою написання курсової роботи є: підвищення рівня теоретичної підготовки студента; розвиток здібностей студента до поглибленого аналізу наукової та навчальної літератури, діючих нормативно-правових актів і матеріалів юридичної практики; вироблення вміння систематизувати та узагальнювати науковий і практичний матеріал; закріплення навичок аргументованого, логічного, грамотного викладу положень відповідної галузі чи інституту права; удосконалення або набуття досвіду самостійної творчої, дослідницької роботи. Процес написання та захисту курсової роботи передбачає постійну взаємодію студента та наукового керівника». Особливо важливо про це пам'ятати при написанні курсових робіт з галузі знань 08 – «Право», спеціальності 081 – «Право» (Грицан & Кохан & Питльована, 2018).

Курсова робота – це навчальне завдання для здобувача вищої юридичної освіти, який уже має певний досвід наукової та науково-дослідної діяльності, набутий у процесі роботи над рефератами та опанування знань з різних галузей права та правознавства. Цей досвід дає можливість майбутньому юристу виконувати самостійне дослідження, що за своїм змістом повною мірою відповідає науково-дослідному пошуку. Тому курсова робота не повинна обмежуватись реферуванням літературних джерел, а включати елементи нових здобутих знань з правознавства та різних галузей права. Виконання курсової роботи передбачає таку послідовність дій: вибір теми та висвітлення її актуальності; складання списку використаних джерел та її критичний аналіз; визначення теоретичного підходу до розв'язання визначеної проблеми, мети завдань і методики дослідження; збір фактичного матеріалу; розробка отриманих результатів, їх якісний і кількісний аналіз; обґрунтування розроблених пропозицій та формулювання висновків проведеного дослідження; оформлення курсової роботи за існуючими вимогами та її захист (Гнаповська & та ін., 2001; Положення про організацію освітнього).

На особливу увагу заслуговує визначення теоретичного підходу до розв'язання проблеми та розробка методики її дослідження. Ці складові курсової роботи мають бути взаємопов'язаними між собою і розкривати зв'язок теорії та практики юриспруденції. Методика розглядається як система дослідницьких процедур, які необхідно виконати для збору фактичного матеріалу, його обробки та отримання необхідних результатів (Сидоренко & Дмитренко, 2000; Сидорчук, 2001: 409).

Вітчизняний вчений В. Коссак констатує, що «основними завданнями курсової роботи є: вивчення (або поглиблення) та узагальнення теоретико-методологічних засад з обраного напрямку дослідження; проведення всебічної діагностики ситуації із застосуванням сучасного інструментарію; розробка та оцінка альтернативних підходів до вирішення окреслених проблем; обґрунтування власних пропозицій; підготовка доповіді з подальшим їх захистом. Повнота й особливості реалізації цих завдань залежать від напрямку та обраного об'єкту дослідження» (Методичне забезпечення підготовки курсових робіт, 2012).

Тематика курсових робіт повинна відповідати завданням як вибіркового так й обов'язкових освітніх компонентів. Також має тісно пов'язуватися з практичними потребами конкретного фаху, наприклад «Правознавство». Вона затверджується на засіданні кафедри.

Послідовність розробки курсових робіт визначається графіком освітнього процесу (Положення про організацію освітнього процесу, 2019).

Виконання курсової роботи дає можливість: систематизувати здобуті теоретичні знання з вивченої дисципліни (освітнього компонента), перевірити якість цих знань; виявити здатність здобувача вищої освіти спеціальності 081 «Право» до самостійного осмислення проблеми, творчого критичного її дослідження та вміння збирати, аналізувати й систематизувати юридичні джерела; перевірити здатність застосовувати здобуті знання при вирішенні правозастосовчих завдань, рівень володіння навичками сучасних методів дослідження й вміння формулювати висновки, пропозиції та рекомендації з предмета дослідження; проконтролювати вміння здобувачами вищої освіти правильно організувати свою дослідницьку роботу та оформити її результати.

Тематика курсових робіт пропонується здобувачам вищої освіти на початку навчального року та затверджується на засіданні кафедри. Вибрана здобувачем вищої освіти тема курсової роботи повинна бути зареєстрована у спеціальному журналі на відповідній кафедрі.

Методика розглядається як система дослідницьких процедур, які необхідно виконати для збору фактичного матеріалу, його обробки та отримання необхідних результатів. Для цього необхідно: чітко сформулювати мету дослідження і гіпотетично передбачені очікувані результати; розробити експериментальний матеріал; окреслити етапи проведення експериментальної роботи з урахуванням вимог наступної кількісної обробки добутих даних; вибрати способи якісного та кількісного аналізу фактичного матеріалу; визначити експериментальну та контрольну групи. Варто підкреслити, що «мета підготовки курсової роботи є навчально-пізнавальною. Тому, усі дослідницькі процеси мають виконуватися якомога чітко, конкретно, повно та обґрунтовано. Доцільно дотримуватися такої структури курсової роботи: вступ, огляд законодавчого підґрунтя, теоретичні основи дослідження, експериментальна частина, аналіз отриманих результатів, висновки». Обсяг курсової роботи – 30-35 сторінок. Список використаних джерел – 30-35 джерел з обов'язковим посиланням на них у тексті роботи. Виконання та захист курсових робіт спрямовує здобувачів вищої юридичної освіти до найважливішого завершального етапу професійної підготовки – написання бакалаврських робіт (Сидорчук, 2001: 409).

Науковий керівник пояснює мету й завдання роботи над обраною темою, затверджує накреслений здобувачем вищої освіти зміст (план), консультує усно з питань підбору нормативно-правової бази, монографічної та навчально-методичної літератури, довідкових матеріалів, вивчення та систематизації матеріалу з теми дослідження, а також відповідає за якість оформлення роботи.

«Обов'язки керівника курсовою роботою: всебічно сприяти здобувачеві у написанні курсової роботи; надавати здобувачу вищої освіти консультації щодо загальних вимог, які ставляться до написання курсової роботи; надавати допомогу здобувачу щодо визначення загального кола нормативно-правових

актів, наукової та навчальної літератури по темі курсової роботи; консультувати здобувача з питань формулювання мети, завдань, актуальності роботи, висновків; надавати консультації щодо структури і плану курсової роботи; затвердити графік виконання курсової роботи та довести відповідну інформацію до відома здобувача»; повідомляти у разі необхідності завідувача кафедри про недодержання майбутнім юристом графіку написання курсової роботи; консультувати здобувача з питань використання джерел, власного досвіду з теми; здійснювати поетапний контроль за написанням здобувачем курсової роботи; інформувати здобувача про можливості його участі у наукових конференціях за результатами виконання курсової роботи; рецензувати та об'єктивно оцінювати курсове дослідження (Грицан & Кохан & Питльована, 2018: 4–5).

Вітчизняні науковці О. Грицан, Н. Кохан, В. Питльована характеризують права керівника курсовою роботою: вимагати від майбутнього юриста дотримання встановленого графіку написання курсової роботи; висловлювати зауваження по курсовій роботі загалом або окремих її складових частинах та повертати на додаткове опрацювання здобувачу; вимагати виправлення помилок змістового та граматичного характеру; приймати рішення про невідповідність курсової роботи встановленим вимогам; приймати рішення про недопущення курсової роботи до захисту із відповідним інформуванням завідувача відповідної кафедри (Грицан & Кохан & Питльована, 2018: 5).

Виконана курсова робота реєструється на кафедрі у визначені терміни, після чого передається науковому керівникові на перевірку.

Після захисту курсова робота здається викладачем лаборанту для зберігання терміном один календарний рік з дня захисту.

Курсова робота виконується під безпосереднім керівництвом викладача, є самостійним дослідженням, що ґрунтується на знаннях, уміннях і навичках, здобутих здобувачами вищої освіти спеціальності 081 «Право» під час вивчення правових, фундаментальних і професійно-орієнтованих дисциплін.

Найважливішими вимогами до змісту курсової роботи (спеціальність 081 «Право») є: актуальність тематики, відповідність її сучасному стану та перспективам розвитку

певної галузі науки, практичним завданням юридичної сфери; вивчення та критичний аналіз нормативно-правових, монографічних і періодичних видань з розроблюваної теми; вивчення й характеристика стану сучасного розв'язання досліджуваної проблеми, а також передового досвіду роботи юридичних установ; чітка характеристика об'єкта, предмета, мети та методів дослідження; узагальнення результатів курсового дослідження, їхнє обґрунтування та формулювання на їхній основі висновків.

До захисту курсових робіт допускаються здобувачі вищої освіти, які виконали всі вимоги навчального плану, пройшли та захистили виробничу практику (денна форма), подали в установлений термін курсову роботу й пройшли попередній захист роботи. Курсові роботи згідно з навчальними планами з спеціальності 081 «Право», галузі знань 08 «Право» виконують здобувачі вищої освіти III, IV курсу. Курсова робота, виконана та захищена на 3 курсі може бути продовжена та розширена на 4 курсі з обов'язковою наявністю висновків, які мають теоретичне та практичне значення, наукову новизну. Вона виконує функцію засобу всебічної перевірки готовності здобувача вищої освіти до самостійного наукового пошуку. Науковий керівник консультує здобувача вищої освіти з проблем дослідження, контролює виконання індивідуального плану, несе відповідальність за якість виконання курсової кваліфікаційної роботи.

Захист курсової роботи відбувається на засіданні кафедри, в якому беруть участь викладачі, що є керівниками курсових робіт. Не менше 2-х осіб. В разі, коли захист курсової роботи визнається незадовільним, комісія вирішує, чи може здобувач вищої освіти подати на повторний захист дану роботу з доопрацюванням, чи він зобов'язаний опрацювати нову тему, визначену відповідною кафедрою. Здобувачі вищої освіти, які під час навчання виявили особливі наукові здібності, мають публікації у наукових виданнях з фаху, рекомендується для навчання в магістратурі.

Згідно з вимогами навчального плану написання курсових робіт є обов'язковим, їхнє невиконання вважається академічною заборгованістю. Курсова робота, виконана на основі ґрунтовного теоретичного дослідження, може стати основою для подальшої роботи над бакалаврською

роботою. Здобувачам вищої освіти надається право вибирати тему курсової роботи з визначених випусковими кафедрами освітнього закладу, або запропонувати свою з обґрунтуванням актуальності її розробки.

Керівництво курсовими роботами здійснюється найбільш кваліфікованими викладачами. Організація та контроль за процесом підготовки й захисту курсових робіт покладається на завідувачів кафедр.

Тематика курсових робіт щорічно коригується з урахуванням набутого на кафедрах досвіду, відгуків фахівців, які беруть участь у рецензуванні робіт.

Здобувач вищої освіти, розпочинаючи написання курсової роботи має бути ознайомлений з розробленими і затвердженими вченою радою закладу вищої освіти Положеннями про кваліфікаційну (курсону, бакалаврську та магістерську) роботи. Ці документи регулюють основні права та обов'язки як здобувача вищої освіти так і викладача – наукового керівника роботи. Коли з об'єктивних причин при виконанні дослідження здобувач вищої освіти отримує результати, які суттєво доповнюють поставлені завдання, за поданням наукового керівника на засіданні кафедри може бути уточнено назву теми дослідження. Тема курсової роботи в цьому разі перезатверджується на засіданні кафедри.

Курсова робота складається з таких елементів: титульної сторінки (на титульному аркуші вказується: міністерство; назва закладу вищої освіти, де виконувалась курсова робота; назва теми; прізвище та ініціали здобувача вищої освіти; прізвище, ініціали, науковий ступінь, учене звання керівника; рік виконання роботи; змісту; вступу; розділів основної частини (їх 2); висновків; списку використаних джерел; додатків (не є обов'язковим елементом).

Кожна з цих складових виконує конкретну функцію, має свої особливості викладу матеріалу, а всі вони разом дають системне уявлення про визначену в темі дослідження та розкриту в його змісті проблему. Послідовність викладу теми повинна чітко відповідати змісту роботи.

Текст курсової роботи можна використати для наступного написання й оформлення доповіді, реферату, статті, тез доповіді.

Наукові роботи (курсіві, бакалаврські, магістерські) можуть мати окремі відмінності у структурі та змістовому наповненні

структурних елементів. Наприклад, у *вступі курсової роботи* повинні бути представлені: актуальність дослідження; аналіз останніх досліджень і публікацій; мета курсової роботи; завдання курсової роботи (не більше ніж 4); об'єкт дослідження; предмет дослідження; методи дослідження; практичне значення курсової роботи; структура курсової роботи.

Розглянемо послідовність виконання кваліфікаційної курсової роботи. Курсова робота має свою специфіку, її особливості завжди потрібно узгоджувати з науковим керівником. Раціональніше організовувати роботу над курсовою роботою, правильно розподілити свій час, належно та своєчасно розробити вибрану тему допоможе алгоритм написання наукової роботи. Він дисциплінує виконавця, пропонує рекомендації щодо термінів, відведених на вибір теми, підбір і аналіз літератури з теми дослідження, написання, оформлення та захист наукової роботи. Курсову роботу доцільно виконувати в такій послідовності: вибір теми; визначення об'єкта і предмета дослідження; визначення мети й завдань дослідження; пошук і відбір джерел та літератури з досліджуваної теми та її опрацювання; складання попереднього змісту роботи; виклад теорії та методики; вивчення досвіду роботи; проведення експерименту (якщо необхідно); формулювання висновків і рекомендацій; написання вступу; оформлення списку використаних джерел і додатків (Артемчук, 2000; Грицан & Кохан & Питльована, 2018).

Після цього здійснюється літературне й технічне оформлення роботи, її рецензування (за потреби), підготовка до захисту й захист. Виконання курсової роботи організується відповідно до графіка, затвердженого кафедрою та деканатом.

Процес роботи над дослідженням поділяється на три основні етапи: підготовчий; етап роботи над змістом; завершальний етап.

Підготовчий етап передбачає вибір теми для дослідження. Вибираючи тему (курсуюї роботи), дуже важливо чітко усвідомлювати значення досліджуваного матеріалу для майбутньої професійної юридичної діяльності. Доречним було б продовжувати, розширювати сферу дослідження, розпочатого на попередніх курсах навчання. *Етап роботи над змістом* дослідження передбачає опрацювання нормативно-правової бази, наукових літературних джерел з розроблюваної

проблеми, вивчення й аналіз юридичного досвіду, формулювання висновків на основі узагальнення результатів. *Завершальний етап* передбачає написання здобувачем вищої освіти вступу і висновків до курсової роботи, оформлення списку використаних джерел та додатків, редагування тексту, його доопрацювання з урахуванням зауважень наукового керівника; підготовку роботи до попереднього захисту (підготовка тексту виступу на захисті) та захисту (Сидорчук, 2001: 409).

Вступ, як правило, оформляється після написання основної частини наукової роботи. Тут також зазначаються ті аспекти теми, які, на погляд здобувача вищої освіти спеціальності 081 «Право», можна було опустити в даному дослідженні.

Висновки. 1. Науково-дослідна робота здобувачів вищої освіти – обов'язкова складова професійної підготовки майбутніх юристів. 2. Курсову роботу доцільно виконувати в такій послідовності: вибір теми; визначення об'єкта і предмета дослідження; визначення мети й завдань дослідження; пошук і відбір джерел та

літератури з досліджуваної теми; складання попереднього змісту роботи; виклад теорії та методики; вивчення досвіду роботи; проведення експерименту (якщо необхідно); формулювання висновків і рекомендацій; написання вступу; оформлення списку використаних джерел і додатків. 3. У вступі курсової роботи обґрунтовується актуальність дослідження, що вивчається, його практична значущість; визначається об'єкт, предмет, мета й завдання дослідження; розглядаються методи, за допомогою яких воно проводилось; розкривається структура роботи, її основний зміст. 4. Процес написання курсової роботи поділяється на три основні етапи: підготовчий; етап роботи над змістом; завершальний етап. 5. Згідно з вимогами навчального плану написання курсових робіт є обов'язковим, їхнє невиконання вважається академічною заборгованістю.

Перспективами подальших наукових розвідок вважаємо послідовність написання та захисту курсових робіт здобувачами вищої освіти спеціальності 081 «Право».

БІБЛОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

1. Артемчук Г. І. та ін. Методика організації науково-дослідної роботи: навчальний посібник для студентів та викладачів вищих навчальних закладів. Київ: Форум, 2000. 270 с.
2. Грицан О. А., Кохан Н. В., Питльована В. П. Методичні вказівки щодо виконання, оформлення та захисту курсових робіт. Івано-Франківськ: Навчально-науковий Юридичний інститут ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», 2018. 30 с.
3. Курсова, дипломна, магістерська: що про них потрібно знати?: методичні рекомендації до виконання та оформлення науково-дослідних робіт студентів. Укл. Гнаповська Л. В., Ляной Ю. О., Огієнко Ю. О. Суми: СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2001. 36 с.
4. Методичне забезпечення підготовки курсових робіт напрям підготовки 6.030401 «Правознавство» освітньо-кваліфікаційний рівень «Бакалавр». Львів, 2012. 12 с.
5. Сидоренко В. К., Дмитренко Г. В. Основи наукових досліджень: навчальний посібник для вищих педагогічних закладів освіти. Київ: РННЦ «Дініт», 2000. 259 с.
6. Сидорчук Н. Г. До питання про організацію науково-дослідної роботи студентів педагогічних навчальних закладів. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*: зб. наук. пр. у 2-х част. Ч. 2. / Редкол.: І. А. Зязюн (голова) та ін. Київ-Вінниця: ДОВ Вінниця, 2002. 531 с.
7. Положення про організацію освітнього процесу у НУЧК імені Т.Г.Шевченка. 2019. URL: <http://chnpu.edu.ua/>.
8. Положення про академічну доброчесність здобувачів освіти в Національному університеті «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка (2019 р.; Інтернет-ресурс: <https://drive.google.com/file/d/1kpvtbTnlgY2Tz29iNvgwl>) (дата звернення 17.11.2023).
9. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.
10. Про освіту: Закон України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2017. № 38–39. Ст. 380. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.

REFERENCES

1. Artemchuk, H. I. ta in. (2000). *Metodyka orhanizatsii naukovo-doslidnoi roboty*: [Methods of organization of research work]: navchalnyi posibnyk dlia studentiv ta vykladachiv vyshchych navchalnykh zakladiv. [study guide for students and teachers of higher educational institutions]. Kyiv: Forum [in Ukrainian].
2. Hrytsan, O. A., Kokhan, N. V., Pytlova, V. P. (2018). *Metodychni vказivky shchodo vykonannia, oformlennia ta zakhystu kursovykh robit*. [Methodical guidelines for the execution, design and defense of coursework]. Ivano-Frankivsk: Navchalno-naukovyi Yurydychnyi instytut DVNZ «Prykarpatskyi natsionalnyi universytet imeni Vasylia Stefanyka» [in Ukrainian].
3. Kursova, dyploмна, mahisterska: shcho pro nykh potribno znaty?: (2001) metodychni rekomendatsii do vykonannia ta oformlennia naukovo-doslidnykh robit studentiv. [methodical recommendations for the implementation and design of students' scientific research works]. Ukl. Hnapovska L. V., Lianoi Yu. O., Ohienko Yu. O. Sumy: SumDPU im. A.S. Makarenka [in Ukrainian].
4. *Metodychne zabezpechennia pidhotovky kursovykh robit napriam pidhotovky 6.030401 «Pravoznavstvo» osvitno-kvalifikatsiyni riven «Bakalavr»*. (2012). [Methodological support for the preparation of coursework, direction of preparation 6.030401 «Legal Science» educational and qualification level «Bachelor»]. Lviv [in Ukrainian].
5. Sydorenko, V. K., Dmytrenko, H. V. (2000). *Osnovy naukovykh doslidzhen*: [Basics of the scientific research]: navchalnyi posibnyk dlia vyshchych pedahohichnykh zakladiv osvity. [study guide for higher pedagogical educational institutions]. Kyiv: RNNTs «Dinit» [in Ukrainian].
6. Sydorchuk, N. H. (2002). *Do pytannia pro orhanizatsiiu naukovo-doslidnoi roboty studentiv pedahohichnykh navchalnykh zakladiv*. [To the question of organization of research work of students of pedagogical educational institutions]. Suchasni informatsiini tekhnolohii ta innovatsiini metodyky navchannia u pidhotovtsi fakhivtsiv: metodolohiia, teoriia, dosvid, problemy: [Modern information technologies and innovative teaching methods in training specialists: methodology, theory, experience, problems]: zb. nauk. pr. [collection of scientific papers] u 2-kh chast. Ch. 2. / Redkol.: I. A. Ziazun (holova) ta in. Kyiv-Vinnytsia: DOV Vinnytsia [in Ukrainian].
7. Polozhennia pro orhanizatsiiu osvitnoho protsesu u NUChK imeni T.H. Shevchenka. [Regulations on the organization of the educational process at the T.H. Shevchenko]. 2019. URL: <http://chnpu.edu.ua/> [in Ukrainian].
8. Polozhennia pro akademichnu dobrochesnist здобувачів освіти в Національному університеті «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка. [Regulations on the academic integrity of students at the T.H. Shevchenko National University «Chernihiv Colehium»]. 2019. URL: <https://drive.google.com/file/d/1kpvtbTTnlgY2Tz29iNvgwLMe84tMAkRg/view> (data zvernennia 17.11.2023) [in Ukrainian].
9. Pro vyshchu osvitu: [About higher education]: Zakon Ukrainy [Law of Ukraine] vid 01.07.2014 p. № 1556-VII. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (data zvernennia: 12.11.2023) [in Ukrainian].
10. Pro osvitu: [About education]: Zakon Ukrainy [Law of Ukraine]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (VVR)*. – *Information of the Verkhovna Rada of Ukraine*. 2017. № 38–39. Stattia. 380. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 17.12.2023

Рецензент – доктор педагогічних наук, професор О. ЛІЛІК

Олена ЄФРЕМОВА

ORCID 0000-0002-2085-9088

Кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри права, філософії та політології,
Національний університет
«Чернігівський колегіум»
імені Т.Г. Шевченка (Чернігів, Україна)

E-mail: Yefremova111999@gmail.com

Olena YEFREMOVA

ORCID 0000-0002-2085-9088

PhD of Law, Associate Professor
of the Department of Law,
Philosophy and Political Science
T.H. Shevchenko National University
«Chernihiv Colehium» (Chernihiv, Ukraine)

E-mail: Yefremova111999@gmail.com